

Türk Standart Düzelti İşaretleri

Turkish Standard Redacting System

F. Binnur ERDAĞI DOĞUER**, Gülhan ÖZ AÇIK***, Elçin YILMAZKAYA****

Öz

Bir metnin yazım kurallarına uygun yazılması, baskı öncesi metnin yayına hazırlanması redaksiyon, tashih veya düzelti olarak adlandırılır. Redaksiyon veya düzelti, profesyonel bir düzeltmen tarafından, dilin standart yazım kılavuzu uyarınca yapılmalı ve hatalar standart düzeltme işaretleriyle gösterilmelidir. Ancak bu uluslararası standart düzelti işaretleri ülkemizde yayın sektöründe, bilimsel yayınların yazım ve basım aşamasında tam olarak kullanılmamakta; bu işlev, kişisel tercih ve uygulamalarla yürütülmektedir. Birbirinden bağımsız, standart olmayan bu uygulamalar nedeniyle, basım aşamasında metinlerin en az hatayla ortaya çıkması için uzun bir zaman harcanmakta ve kimi zaman da metinler tam olarak düzeltilmeden yayımlanmaktadır. Oysa birçok ülkede metin düzeltme aşamasında standart işaretlerden oluşmuş sistemler kullanılmaktadır. Bunlardan en yaygın olanları, Uluslararası Standartlar Enstitüsünün onayladığı ISO 5776 ve DIN 16511 olarak bilinen standart düzeltme işaretleridir.

Bu konuda ülkemizdeki eksikliği vurgulamak için bir örnek verilecek olursa, Almanya'da yazım kılavuzlarının girişinde standart düzelti işaretlerinin liste halinde yer aldığını belirtmek yerinde olacaktır. Türkiye'de ise, yukarıda bahsettiğimiz gibi, kişisel tercihler ve kullanımlar söz konusudur. Bazı yayınevleri, eskiden dizgicilerin kullandıkları işaretlerin bir kısmını kullanmakla birlikte bu işaretler yetersiz kalmaktadır. Mevcut işaretlerin standart olmaması da ayrıca bir karışıklık nedenidir.

Çalışmayla, Türkiye'de basın yayın sektörü ve yayınlara ilgili diğer alanlarda kullanılacak standart düzelti işaretleri sistemi oluşturup bu sistemin kullanımının yaygınlaşmasını hedeflenmektedir. Buna bağlı olarak, baskı öncesi hataların en aza indirilmesi ve zaman tasarrufu yine öncelikli hedefler arasındadır.

Çalışma, Türkiye'de, bu alandaki eksikliği gidermek amacıyla yapılmıştır. Türk yazı sistemine uygun şekilde tasarlanmış işaretler, kullanım kolaylığına öncelik verilerek seçilmiş ve ilerleyen bölümlerde liste hâlinde sıralanmıştır. Oluşturulmuş işaretler dizgesi, Türk Standart Düzelti İşaretleri olarak ilk kez önerilmiş olup, katkılara ve geliştirilmeye açıktır.

Anahtar sözcükler: Düzelti, redaksiyon, düzelti işaretleri, redaksiyon işaretleri, Türk Standart Düzelti İşaretleri.

Abstract

A text written according to the writing rules, prepress preparation of text editing, proofreading or correcting is called. Editing or improved, by a professional proofreader, language must be done in accordance with the

* Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiş olan 1806 numaralı projenin sonuçlarından yararlanılarak yapılmıştır.

** Yard. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, binnur@hacettepe.edu.tr

*** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gulhanoz@hacettepe.edu.tr

**** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, elcin@hacettepe.edu.tr

standards of spelling and standard errors should be shown with revision marks. However, these signs of improved international standards in the broadcasting industry in our country, at the stage of writing and publishing of scientific publications are fully utilized. This function is carried out with personal preferences and applications.

Independent, non-standard due to these applications, printing stage for the emergence of text for a long time is spent correctly and sometimes incorrectly texts are published. However, in many countries of markings formed text correction system under the standard are used. The most common ones, the Institute of International Standards ISO 5776 and DIN 16511 as approved by the known standard is the revision marks.

In this regard our country will be an example to highlight the lack of matter, in Germany at the entrance of the standard correct spelling takes place in a list of signs to indicate that it would be appropriate.

In Turkey, as mentioned above, is subject to personal preferences and usage. Some publishing houses, formerly used by typesetters to use the signs they are a part of, but these signs are inadequate and are not standardized.

In this work, the main aim is to create a standard system and generalize this systems using in press and publishing sector and the other areas in Turkey. Accordingly, to minimize the error of prepress and time saving is among the priority targets.

This study has been made to resolve the deficiency in Turkey about the redaction system. The signs designed properly Turkish writing system and listed below. In Turkey, these formed sings are first proposed as Turkish Standard Redacting Signs and it is open to contribute to the development.

Keywords: Redaction, redaction signs, Turkish Standard Redacting System

Giriş

Bir metnin yazım kurallarına uygun yazılması, baskı öncesi metnin yayına hazırlanması redaksiyon, tashih veya düzelti olarak adlandırılır. Redaksiyon veya düzelti, profesyonel bir düzeltmen tarafından, dilin standart yazım kılavuzuna uygun şekilde yapılmalı ve hatalar standart düzelti işaretleriyle gösterilmelidir. Ancak bu uluslararası standart düzelti işaretleri ülkemizde yayın sektöründe, bilimsel yayınların yazım ve basım aşamasında tam olarak kullanılmamakta; bu işlev, kişisel tercih ve uygulamalarla yürütülmektedir. Birbirinden bağımsız, standart olmayan bu uygulamalar nedeniyle, basım aşamasında metinlerin en az hatayla ortaya çıkması için uzun bir zaman harcanmakta ve kimi zaman da metinler düzeltilmeden yayımlanmaktadır. Oysa birçok ülkede metin düzeltme aşamasında standart işaretlerden oluşmuş sistemler kullanılmaktadır. Bunlardan en yaygın olanları, Uluslararası Standartlar Enstitüsünün onayladığı ISO 5776 ve DIN 16511 olarak bilinen standart düzeltme işaretleridir.

Bu konuda ülkemizdeki eksikliği vurgulamak için bir örnek verilecek olursa, Almanya'da yazım kılavuzlarının girişinde standart düzelti işaretlerinin liste halinde yer aldığını belirtmek yerinde olacaktır. Türkiye'de ise, yukarıda söz ettiğimiz gibi kişisel tercihler ve kullanımlar söz konusudur. Bazı yayın evleri, eskiden dizgicilerin kullandıkları işaretlerin bir kısmını kullanmakla birlikte bu işaretler yetersiz kalmaktadır. Mevcut işaretlerin standart olmaması da ayrıca bir karışıklık nedenidir.

Çalışmayla, Türkiye'de basın yayın sektörü ve yayınlara ilgili diğer alanlarda kullanılabilecek standart düzelti işaretleri sistemi oluşturup bu sistemin kullanımının yaygınlaşması hedeflenmektedir. Buna bağlı olarak, baskı öncesi hataların en aza indirilmesi ve zaman tasarrufu yine öncelikli hedefler arasındadır.

Çalışma, Türkiye'deki bu eksikliği gidermek amacıyla yapılmıştır. Türk yazı sistemine uygun şekilde tasarlanmış işaretler, kullanım kolaylığına öncelik verilerek seçilmiş ve liste hâlinde sıralan-

mıştır. Oluşturulmuş işaretler dizgesi, Türk Standart Düzelti İşaretleri olarak ilk kez önerilmiş olup, katkılara ve geliştirilmeye açıktır. Türkiye’de standardizasyonu sağlayacak alt yapıya sahip kişilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda redaksiyon işini, dil bilinci ve temel akademik altyapısı olan kişiler profesyonel olarak yapmalıdır.

Sıralanan bu nedenlerden dolayı, Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde bu ihtiyacı karşılamak üzere, 2013-2014 Güz Dönemi’nden başlayarak TDE 227 Editörlük ve Redaksiyon dersi seçmeli olarak verilmektedir. Ayrıca HUBAP desteğiyle, çalışmaya konu olan bu proje gerçekleştirilmiştir.

Proje kapsamında, Türkiye’de basın yayın sektörü ve yayınlara ilgili diğer alanlarda kullanılabilecek standart düzelti işaretleri sistemi oluşturup, bu sistemin yaygın olarak kullanımını sağlamak öncelikli hedefdir. Ancak bu sistemin kullanımını artırmak üzere, Türkiye’de metin düzeltisi konusunda yayıncılık ve bağlantılı sektörlerde çalışması gereken uzmanların yetiştirilmesinin gerekliliğine dikkat çekmek bir diğer hedefdir. Metin yayını ve basımı aşamasında yazar ile matbaa arasında oluşabilecek teknik aksaklıkları giderebilmek ya da en aza indirebilmek ise ancak bu işaretlerin bir uzman tarafından aktif bir şekilde kullanımıyla mümkündür. Bu nedenle, gelişmeye, yeni önerilere açık bir sistem oluşturulmuştur.

Türkiye’deki Durum

Buraya kadar Türkiye’de düzelti işaretleri ve redaksiyon konularındaki eksiklikler vurgulanmıştır. Bu eksiklikleri gidermek ve alana dair bilgi verici Türkçe yayınlar henüz yazılmamıştır. Ancak doğrudan bu konularda olmasa da içerik olarak dil bilincinin ve dilin doğru kullanımı üzerine başvuru kaynağı olması açısından yazım kılavuzları (bkz. TDK 2012, DD 2012) önerilebilir. Yine Türkçe gramerler (Aksan 1977, Banguoğlu 1995, Eker 2009, Ergin 1980 vd.) ile yazılı ve sözlü anlatım kitapları (Kantemir 1995, Kavcar vd. 2011 vd.) dil yanlışlarını en aza indirmek ve/veya bilgi almak için kullanılabilir. Dil yanlışlarına dikkat çeken yayınlar (Aksan 1987, 1996, Aksoy 1980, Özdemir 1983 vd.) da alana ilgi duyan ve/veya yeni çalışmaya başlayanlar için yardımcı olacaktır. Batı’da bu konuda çok sayıda yayın ve çalışma bulunmaktadır. Hering, Lutz, Hering ve Heike (2010) ve Einson (2000) bu çalışmalara örneklerdir.

Yöntem

Öncelikli olarak basın yayın kuruluşları, yayınevleri, dergiler ve benzeri kuruluşlarda kullanılan düzelti sistemleri tespit edilmiştir. Bu tespit ve derleme işinde, aynı zamanda proje ekibi de olan bu yazının yazarları çalışmıştır. Mevcut işaret sistemleri derlendikten sonra, ISO 5776 Düzelti İşaretleri gibi işaret sistemlerinin kullanışsız olması ve Türkiye’de yaygınlık kazanmaması nedeniyle, mevcut işaretler ve uluslararası işaretler değerlendirilerek Türk Standart Düzelti İşaretleri Sistemi önerisi oluşturulmuştur.

Projenin sonuçlanmasıyla birlikte, Türkiye’de standart olmaya aday sistem, yayınevleri ve ilgili kurum ve kuruluşlara tanıtılmakta, öneri, katkı ve eleştiriler değerlendirilmektedir. Son aşama olarak, bu yayınlara birlikte, Türk Standart Düzelti İşaretleri Sistemi tablo haline getirilerek Türkiye’de yaygın ile uğraşan kurum ve kuruluşlara; Üniversitemiz bünyesindeki tüm akademik birimlere duyurulmuş olacaktır.

Bulgular

Yapılan bir yıllık araştırma sürecinde Ankara'nın önde gelen yayınevleri ile görüşmeler yapılmış ve düzeltmenlik mesleği ve düzeltme işaretleri üzerine veriler toplanmıştır. Bu veriler aşağıda yayınevi adı belirtilmeksizin sıralanmıştır:

Yayınevi D':

Çoğu Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunu olan redaktörler çalıştırmaktadır. Standart bir düzelti sistemleri olmamakla birlikte, böyle bir sistemden hakkında bilgileri bulunmamaktadır. Metinler basılmadan önce, işaretler kullanılmaksızın, kâğıt baskı üzerinde iki ya da üç kez düzeltilmektedir.

Yayınevi T:

Kurumda çalışan bir redaktörleri yok. Herhangi bir düzelti sistemi ve/veya işareti kullanılmıyor. Kuruma gelen metinler, sistemli bir incelemeden geçirilmeden basım için bilgisayara yönlendiriliyor. Metinde olan/olabilecek hatalar yazarın sorumluluğuna bırakılmıştır.

Yayınevi İ:

Kurumda çalışan iki redaktör vardır. Standart bir düzelti sistemleri olmamakla birlikte, sektörde en çok kullanılmakta olan birkaç düzelti işaretini usta-çırak ilişkisi içinde öğrenip kullanmaktadırlar.

Yayınevi A:

Türk dili ve edebiyatı alanında eğitim görmüş veya farklı alanlarda eğitim görmüş olsa da dil bilinci gelişmiş ve yabancı dilde hazırlanmış metinlere aşina kişilerden oluşmuş on, on beş redaktörleri bulunmaktadır. Standart bir düzelti sistemleri olmamakla birlikte, usta-çırak ilişkisi ile sık kullanılan birkaç işareti kullanmaktadırlar. Basım öncesi metinlerin en az üç, en fazla dokuz defaya kadar düzeltildiği belirtilmiştir.

Yayınevi G:

Kurum bünyesinde beş redaktör çalışmaktadır. Standart bir düzelti sistemlerinin olmamasının yanı sıra muhasebeci ve sekreter dâhil (!) kurum bünyesindeki pek çok çalışan metin düzeltmesi yapmaktadır. Metinler duruma göre, yedi defa kâğıt baskılar üzerinde düzeltilmektedir.

Yayınevi A²:

Kurum bünyesinde redaktör kadrosunda çalışanları bulunmamakla birlikte, kurum dışından yardım aldıkları geçici düzeltmenler bulunmakta. Standart düzelti işaretleri olmamakla birlikte, sektörde bilinen birkaç işareti kullanmaktadırlar. Metinler en fazla 3 kez düzeltme aşamasından geçmektedir. Düzeltmeler genellikle metin kenarına açıklama yazarak yapılmaktadır.

TD Dergisi:

Dergi bünyesinde, İletişim Fakültesi mezunu iki uzman düzeltme işlerini yapmaktadır. Gerekli görüldüğü durumlarda Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunlarından uzmanlara da başvurulmaktadır. Standart bir düzelti işaretleri sistemi olmamasının yanı sıra, en yaygın düzeltme işaretlerini kullanmaktadırlar. Metinler basılmadan önce 3 kez kâğıt baskılar üzerinden düzeltilmektedir.

1 Yayınevlerinin açık adları hak ihlali olmaması açısından verilmemiştir.

EF Dergisi:

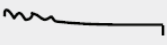

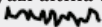

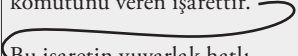
Derginin editörü aynı zamanda redaktörlük görevlerini de üstlenmiştir. Standart bir düzelti sistemi olmayan dergide, metinler 3 defa düzeltilmektedir.

Sonuç

Bu bilgiler derlendikten sonra, Türkiye'deki yayıncılık sektöründe kullanılan mevcut işaretler ve uluslararası işaretler değerlendirilerek Türk Standart Düzelti İşaretleri Sistemi önerisi oluşturulmuştur. Türkiye'de standart olmaya aday bu sistem, bu yayın aracılığıyla, yayınevleri ve ilgili kurum ve kuruluşlara tanıtılıp, öneri, katkı ve eleştirilere açıktır.

Son aşama olarak, Türkiye'de yayıncılık ile ilgili bütün sektörlerde kullanılabilecek ve hem Türkiye'deki söz konusu sektörlerde şu anda kullanılmakta olan sisteme uygun, hem de ISO standartlarına uygun olan Türk Standart Düzelti İşaretleri Sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu sistemin işaretleri, yazılı metin üzerinde el ile yapılmaktadır. Bilgisayar üzerinden yapılan düzeltmelerde bilgisayar programının sağladığı imkânla metin üzerinde işaret kullanılmadan açıklama biçiminde düzelti yapılmaktadır. Ancak bu açıklamalar uzun olabildiği için önerdiğimiz sistemin işaretleri bilgisayarda da uygulanabilir. Bilgisayar ortamında ve/veya el ile uygulanan bu sistemin işaretleri aşağıda liste halinde verilmiştir.

Tablo 1. Türk Standart Düzelti İşaretleri Listesi

> <	Hatalı olarak ayrı yazılmış olan öğelerin birleştirilmesi için verilen komut
< >	Hatalı olarak bitişik yazılmış olan öğelerin ayrılması için verilen komut
	Hatalı olarak fazla yazılan harf, şekil veya öğelerin silinmesi için verilen komut
	Hatalı olarak yanlış bir yerde duran öğenin doğru yere taşınması için verilen komut
yazı <u>altı düz çizgi</u>	Düz yazı stili ile yaz, komutu
yazı <u>altına iki düz çizgi</u>	Kalın (bold) yazı sitili ile yaz komutu
yazı altına tırtıklı tek çizgi 	Eğik (italik) yazı stili ile yaz komutu
Maj! 	Hatalı olarak küçük karakter ile yazılmış olan öğeleri büyük karakter ile yaz komutu (Düzeltilmesi istenen öge kutu içerisine alınarak sayfa kenarına düze çizgi ile çekilip Maj! yazılır.)
Min! 	Hatalı olarak büyük karakter ile yazılmış olan öğeleri küçük karakter ile yaz komutu (Düzeltilmesi istenen öge kutu içerisine alınarak sayfa kenarına düze çizgi ile çekilip Min! yazılır.)
Paragraf yapılması istenen öğeden <u>itibaren</u> uyarı çizgisi yapılır. Bu şeklin köşeli olmasına dikkat edilmelidir.	Yeni paragraf yap komutu
Hatalı olarak yapılmış paragrafın iptal edilmesi komutunu veren işaretler. Bu işaretin yuvarlak hatlı olmasına dikkat edilmelidir.	Hatalı olarak yapılmış paragrafi iptal et komutu

boşluk Y kapa	Hatalı olarak boşluk bırakılan kısım için “boşluk kapama” komutu
boşuk ↕ ver	Hatalı olarak aralıksız bırakılan kısım için “boşluk ver” komutu
→ Hatalı olarak hizadan çıkmış ve sola yaklaşmış ögenin sağa kaydırılması için verilen komuttur.	Metni sağa kaydır komutu
Hatalı olarak hizadan çıkmış ve sağa yaklaşmış ögenin sola kaydırılması için verilen ← komuttur.	Metni sola kaydır komutu
↑ Hatalı olarak hizadan çıkmış ve yukarıda fazladan boşluk bırakılmış ögenin yukarı kaydırılması için verilen komuttur.	Metni yukarı kaydır komutu
Hatalı olarak hizadan çıkmış ögenin aşağı kaydırılması için verilen ↓ komuttur.	Metni aşağı kaydır komutu
SAH! ✕ ——— ○	Yanlışlıkla yapılan düzeltmeyi iptal etme komutu (Hatalı öge daire içine alınır ve bir çizgi ile kenara çekilerek SAH! yazılır.)

Sonuç olarak bu proje, HÜBAP’ın desteğiyle tamamlanmıştır. Türk Standart Düzelti İşaretleri’nin yaygınlık kazanması, Türkiye’de yayın ile uğraşan kurum ve kuruluşlar ile üniversiteler bünyesindeki tüm akademik birimlerin kullanmasıyla mümkündür. Bu sistem, işaretlerin geliştirilmesi, çeşitlenmesi, değiştirilmesi ve yukarıda da belirttiğimiz gibi, bilgisayar ortamına uyarlanması konularında önerilere ve gelişmeye açıktır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1977). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK.
- Aksan, D. (1987). *Türkçenin Gücü*. Ankara.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1980). *Dil Yanlışları*. Ankara: TDK.
- Banguoğlu, T. (1995). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.
- Dil Derneği. (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara.
- Eker, S. (2009). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker.
- Ergin, M. (1980). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul.
- Kantemir, E. (1995). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Engin.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Aksoy, Ö. (2011). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Anı.
- Türk Dil Kurumu. (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara.